The background of the cover is a photograph of two classical statues. Each statue is a winged figure, possibly representing Victory or Liberty, standing atop a decorative column capital. The statues are silhouetted against a clear, light blue sky. The figure on the left is positioned higher than the one on the right. Both figures have their wings spread and are holding objects in their hands.

Univerza v Ljubljani
Pravna fakulteta

Šol. l. 2008/ 09

SOCIOLOGIJA PR.

Zapiski

Avtor: A. L.
Profesor: A. I.

Ljubljana, marec 2009

KAZALO

I. SOCIOL. PR.....	3
II. FAZE SOCIOL. RAZISKOVANJA.....	4
III. SOCIOL. PARADIGME.....	7
IV. PREDHODNIKI SOCIOL. PR.....	9
V. KLASIČNE IN SODOBNE ŠOLE SOCIOL. PR.....	10
VI. INTERESNA PODSTAVA PR.....	15
VII. POL. IN PR.....	16
X. PR. INSTITUCIJE.....	18
IX. DEMOKRATIZACIJA PR.....	20
X. PR. SIST. IN KULT.....	21
XI. DRUŽ. VLOGA PR. POKLICA.....	22

I. SOCIOLOGIJA.

1. POJEM: razmerje med druž. in pr. → usmerjena v druž. stvarnost

- **druž. prerekvizit:** pojav brez katerega druž. ne more
- **sociol.:** veda o druž.; struktura in dinamika (razvoj)
- **druž.:** celota medčl. odnosov; od skupin do global. druž.
- **druž. proces:** ravnanje 1 z ozirom na 2.
- **odnos:** način ravnanja in vedenja 1 z ozirom na 2. (relacija A:B); druž. pomembni so tisti odnosi, ki so sorazmerno trajni (se ponavljajo) → različne **vloge**
- **pr. odnos:** tisti druž. odnosi, ki so pr. urejeni (norme) ter jih lahko kontroliramo in prisilimo; vzpostavljeni zaradi zadovoljevanja potreb

2. OBLIKE ZDRUŽEVANJA: zaradi potreb, interesov, dejavnosti in odnosov → krogi, modeli, vzorci, paralelogrami...

- **skupine** (min.): min 2 posam. povezana z druž. odnosom; prim. in sekund.
- **skupnosti:** lokal. (kraji) in etnične (ljudstva)
- **sloji:** glede na izobrazbo, premož., druž. moč...
- **global. druž.** (max): razpoznavna kot sist. (EU, drž., pleme, antična)
- **drž.:** teritorij, preb. in oblast → javno pr.= drž. pr.
- **civil. druž.:** ≠ drž.; pluralizem, javnost, pravnost

3. PR. KOT DRUŽ. PREREKVIZIT: funkcionalni nujni pogoj za druž.

- 594 000 pr. Kr. → **diferenciacija** 4 000 pr. Kr. → 2 000 pr. Kr. do danes
enotna nediferencirana zavest → relig., filoz., umet., znan., ideolog. ...
enoten sistem gosp. → delitev dela: poljed., trg., ind. ...
enotne norme- že pr., ne le običaji → morala, relig., strok. in pr. norme...
enotna oblika združevanja (rod) → družina, vas, skupina, drž. ...
- **interes**= navzven izražena **potreba:**
 - o **prim.:** lokal. druž.: pripadnost, varnost, fiziol.potrebe
 - o **sekund.:** global. druž.: spoštovanje, samouresničevanje
- specifikacija pr. norm nasproti 2. druž.: glede na vsebino in form. vidike
- **pr.:** direktno zagotavljanje varnosti, pomembna enakost pred zak.
 - o **glede na vsebino ureja:** eksistenčne in konfliktne odn. (skuša jih vnaprej preprečiti; nastanejo zaradi omejitev virov, zalog...) → prisilnost (ravnanja po pr.), kontrolabilnost (možno kontroliranje), natančnost
 - o **form. vidik:** organizir. na področju sankcij in postavljanja pr. norm → vnaprej določeno (za razliko od druž. norm, ki tudi imajo sankcije, vendar niso vnaprej določene ampak odvisne od spontane druž. reakcije)

4. RAZVOJ:

- do 19. st.= filoz. (Platon, Aristotelj, Akvinski)
- 19. st.= sociol. teorije (Durkheim, Marx)
- 20. st.= osamosvajanje smeri soc. (soc. drž., managerski sloj, mednar. kapital.)- induktivne metode (Duguit, Ihering, Heck) → 1913= samostojne discipline (Ehrlich, Weber, Gurvitch, Luhmann)

II. FAZE SOCIOLOG. RAZISKOVANJA

pr. raziskujemo socil. in znan. → obstajajo le relat. resnice, ki se izkažejo v praksi

1. OPREDELITEV PROBLEMA: druž. problem, ki se ga odločimo raziskati

- **udeleženci:** naročnik (opredeli problem, financira), raziskovalec (subjekt) in raziskovanec (objekt)
- **definicije** pojavov:
 - o denotativne (vse znač.)- konotativne (bistveni del)
 - o strukturne (sestavljenost)- funkcionalne (vloga, smisel in namen)
 - o operacionalne: veljajo za posam. pojav (npr. katero def. družine mislimo)
- **merski postopek:**
 - o natančnost: potrebno celovito ugotaljanje (lestvice s čimveč razčlenitvami)
 - o veljavnost: ustrežanje resničnosti (skladnost dejstev z našimi predstavami)
 - o zanesljivost: ponovna raziskava da enak rezultat
- **tipi raziskav:**
 - o eksplorativne- pilotska raziskava: 1kratna, le nakažejo problem
 - o longitudinalne: daljše obdobje, prave raziskave

2. POSTAVITEV HIPOTEZ: nepreverjena trditev/ domneva

- izvor: teorija, izkustvo, norme, intuicija
- vrste: o obstoju, velikosti, zvezah in vzrokih med pojavi
- **spremenljivke:** neodvisne in odvisne ter intervenirajoče (dodane skozi raziskavo)

3. IZBOR IN UPORABA SOC. METOD:

- **sinteza** (celota → dogmatičnost), **analiza** (razčlenjevanje → pozitivizem)
- **deduktivna** (iz spl. na posam.), **induktivna** (iz posam. na spl. primere)
- **aksiološka** (preučuje vrednote) in **dogmatska** (preučuje norme)
- **dialektična**: resnice so relat. in nepopolne; druž. se stalno Δ
 - zg. metoda
 - primetjalna: enotnost in boj nasprotij
 - statistična: prehod kvantitete v kvaliteto
- o negacija negacije: hkrati z novimi pravili ostanejo v veljavi tudi stara (form. se lahko hitro odpravijo, dejan. jih ljudje še dolgo uporabljajo)

3.1. ANALIZA VSEBINE: s sekund. gradivom, ki prvotno ni namenjen raziskovanju (časopisi, sodbe...)

3.2. OPAZOVANJE: s čutili (ne čustvi), objekt. stvarnost; opazujemo ravnanja in vedenja (uporaba norm)

- glede na seznanjenost opazovanega z raziskovanjem: **skrito- odkrito**
- glede na udeležbo raziskovalca med opazovane: **z udeležbo- brez udeležbe**
- glede na del opazovanega pojava: **strukturirano** (po delih)- **nestrukt.** (celoto)

3.3. ANKETA in intervju: možen povratni učinek na preb. (volitve); potrebne ponovitve in primerjave; praviloma anonimne, neopredeljeni se odločijo za tiste, ki jim bolje kaže

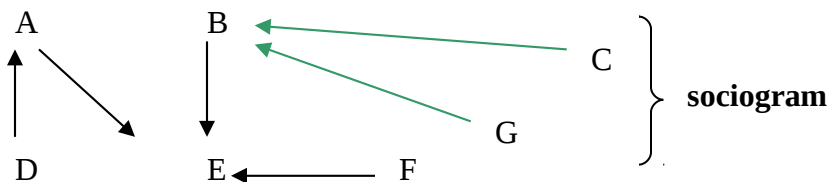
- vzorec mora biti dovolj velik (Slo= 2000) in strukturiran (%)
- vprašalnik: odprtega ali zaprtega ali kombiniranega tipa vprašanj
- pogosta vprašanja: kaj ve respondent; njegova prepričanja in pričakovanja, občutki in potrebe; kaj dela; razlogi → morajo biti strukturirana (vnaprej napisana)
 - o vprašanja za raziskovanje pr. kult.: *pravice udeleženca v sodnem procesu; kje je sodišče pristojno za vaš okraj*
- SLO: *razporeditev zaupanja v veje oblasti:*
 - o 2003= *sodišče, vlada, drž. zbor*
 - o 2005= *vlada, drž. zbor, sodišče*

anketa	<u>makro</u>	<u>množični pojavi</u>	<u>ekstenzivno opaz., spl.</u>	<u>bolj strukturirano</u>
intervju	<u>mikro</u>	<u>posam. pojavi</u>	<u>intenzivno opaz., konkr.</u>	<u>manj razčlenjeno</u>

3.4. CASE STUDY/ ŠTUDIJE PRIMEROV: preverjanje podatkov na podlagi max tipičnih primerov za tisti pojav

3.5. SOCIOMETRIJA: subjekt. tehnika (je ne zanimajo vzroki), zato treba dopolniti z 2. metodami → **lestvice:**

- nominalna: kaže za vsakega posebej (A:1; B:2; C:0; D:0; E:3; F:0, G:0)
- ordinalna: urejena po velikosti (E:3; B:2; A:1; C,D,F,G:0)
- intervalna: če so med nominal. elementi enake razdalje (ta ni)
- racionalna: obstaja tudi absol. ničla

3.6. EKSPERIMENT: potrebni 2 popolnoma enaki skupini (eksperimentalna in kontrolna), zato težko izvedljiv v družboslovju; uporablja se za predhodno testiranje

- vrste:
 - o **pravi**: razlika med skupinama je le v spremenljivki (kontrolno situacijo naj 5x ponovimo); teoretičen
 - o **testni**: ni kontrolne situacije; se uporablja v praksi
 - o **nehoteni/ slučajni**: zgodi se spontano (volčji otroci), ni nobene od skupin
- pogoji za zakonod. eksper.: privolitev, pr. a. (pravice), čas, finan. sredstva, načrt

3.7. METODE V PR. SFERI:

- **spoznavanje pr.:**
 - o filozof.: aprioristična, aksiomska (se ne dokazuje), intuicija in navdih, logična, dedukcija, aksiološka (vrednote)
 - o znans.: dialektična, aksiološka, sociol. (odnosi), dogmatska (uvrščenosť v pr. sistem), zg. in primerjalna (izvira iz pr. civilizacije/ kult.)

- **tehnična met. pr.:**
 - o met. ustvarjanja: kazuistična (taksativno/ konkr. in posam. ter emplifikativno/ primerjalno), abstr. (iskanje kar je skupnega vsem), zg., primerj., log., dogm., sociol., aksiol., pr.-pol. (cilji in interesi)
 - o met. uporabe: jezik., log., sistematska, zg., teleološka (smotrna)

4. PREVERJANJE HIPOTEZ IN POROČILO:

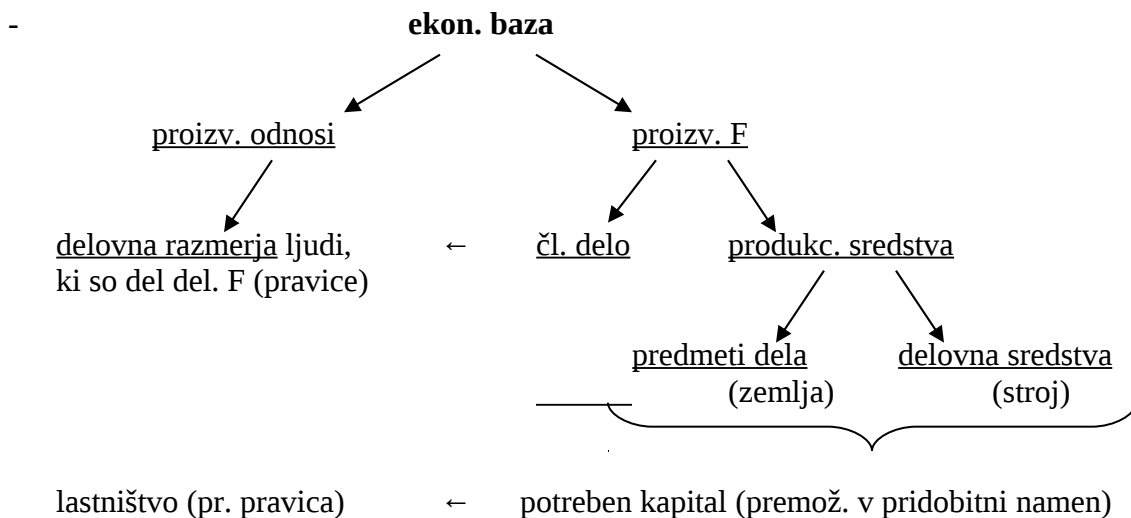
- potrditev ali zavrnitev hipoteze
- poročilo z ugotovitvami iz raziskave, pozor pri interpretaciji; izročitev naročniku

III. SOCIOLOG. PARADIGME

paradigma/ pristop= zaokrožen medsebojno povezan sist. pojmov, definicij, hipotez...

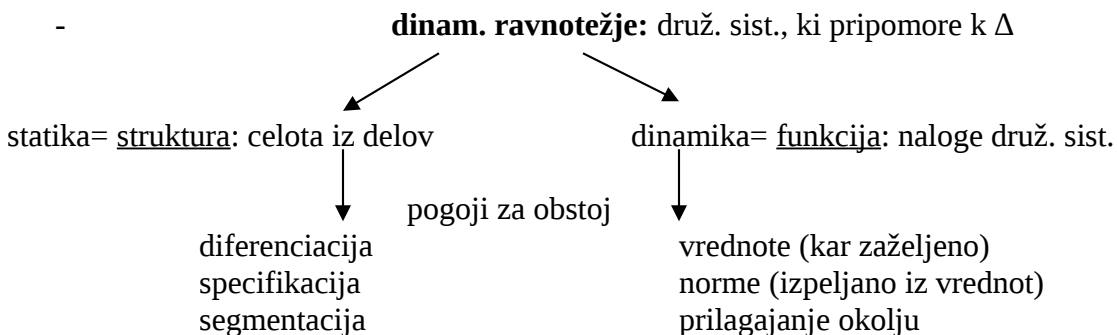
1. MARKSIZEM: Marx

- **superstruktura** (oblike združevanja)= oblike druž. zavesti in pr.-pol. nadstavba → tu se določa soc., pol. in kult. način življ.
- trdijo, da **bosta drž. in pr. odmrla**- pr. dajejo majhen pomen → prehodno obdobje (zdj. razredne druž.)
- nova oblika združevanja= **delniška druž.:** pr. os., ki omogoči socializacijo dela in kapit. ter individualizacijo → delnica: dividende, upravljanje in lastn. pravica
- **soodločanje delavcev** pri upravljanju: delavski standard, varstvo pri delu in merila nagrajevanja
- **lastnina:** v posesti, uporabljati, uživati in razpolagati s stvarjo
 - o sociol.: odnos med ljudmi glede na stvari
 - o ekon.: dejan. raba in razpolaganje, posest
 - o pr.: pravica (lastninska, zastavna...)
- o os.: monopol; star zg. pojav
- o privatna: na proiz. sredstvih (kapital), za ustvarjanje profita, znan naslovnik
- o druž.: lastn. pravica ni mogoča; podobno današnjemu javnemu dobremu → odpravljanje urejeno z zak. (*Zak. o denacionalizaciji, o lastnin. preoblikovanju podjetij...* → pol. zak.)
- o zaseb.: individ., kolekt. in združena
- o jav.: drž., samouprav. in javno dobro

- o ekon. baza: proizvodnja material. življenja; odločilno vpliva na pr.

- o proizv. odnosi: predmet pr.; nastopajo v delitvi in menjavi → vzrok druž. determiniranosti

2. FUNKCIONALISTIČNI PRISTOP:

- Durkheim (začetnik) → **druž.** treba **preučevati iz njenega vidika** (z njenimi zakonitostmi); specifike vidi v pr., religiji in morali
- Parsons: **kult. sist.**/ duhovna tvorba vsebuje vrednote, verovanja, ideologijo in vloge/ norme → slednje so osnova **druž. sist.**
- Weber: kapitalizem nastane zaradi Δ v druž./ proizvodnji → pojav protestantizma
- **delitev dela**: vsak dela za kar je max usposobljen
- velik **pomen pr.** in vrednotam → trajna sestavina druž. strukture

2.1. FUNKCIJE DRUŽ. SIST.: Parsons- AGIL shema (→ kdo opravlja):

- **adaptacija** → posam. org.: ponotranjenje vlog (socializacija)
- **doseganje ciljev** → pol. sist.: postavlja cilje in določa sredstva za doseganje
- **integracija** → pr. sist.: druž. integrira/ stabilizira (sožitje med ljudmi- združen.)
- **latentno vzdrževanje vzorcev** → kult. sist.: vzdrževanje in Δ vzorcev vedenja

3. PRIMERJAVA IN STRATIFIKACIJA:

funkcion.	marksizem
integracijski odnosi, koristnot razlik	konfliktni odnosi, radikalnost razlik
kult. , vrednote	način proizvodnje
sloji glede na status → subjekt. uvrščanje v sist. dograjevanje kapital. → evolucija	razr. glede na premož. → objekt. uvrščanje v sist. kritika kapital. → revolucija (radikalna Δ): želja po Δ načina proizvodnje in oblasti
sistemska teorija: razsrediščena druž.- avtopoetičen sist. (samozadosten)	
enakovrednost (pod)sist.	primat ekon. baze
pogoji za obstoj sist.: diferenciacija, vrednote, norme, prilagajanje okolico	pogoji Δ druž.

IV. PREDHODNIKI SOCIOL. PR.

1. DURKHEIM: druž.= nova kvaliteta- potrebno odkrivati nove zavesti → obj. realnost

- **organizirane sankcije:** pr. sankcije, če kršimo pr. norme
 - o retributivne/ maščevalne (kazen pr.): če nekdo povzroči druž. zlo (kraja), druž. poseže v njegovo sfero (zapor)
 - o restitutivne/ nadomestne (civil. pr.): če si sposodim, moram vrniti
- **solidarnost:**
 - o mehanska (kazen. pr., retribut. sankcije): teritor. in sorodst. povezanost ljudi, samozadostnost → traja do kapital.
 - o organska (civil. pr., restitut. sankcije): soodvisnost ljudi zaradi delitve dela
 - o kolekt. zavest (pr., morala, relig.): druž. solidarnost, specifičnost ljudi
- **anomija/ brezzak.:** nespoštovanje druž. vrednot in norm + nereagirane druž. (ne kaznuje) → lahko pride do fizičnega obračunavanja, vsak si vzame svojo pravico

2. DUGUIT:

- **pozitivacija druž. norm** → social. pr.: drž. uzakonja že obstoječe norme
- drž. funkcije razdeljene med posam. in upr.= **pr. regulacija**

3. MARX: pr. soodvisno od ekon. baze → vsebuje **interese vladajoče elite** (≠ solidaristi)

4. IHERING- real. šola pr., soc. darvinizem:

- social. pol. in duhovni proces določata druž. produkcijo življ., ki ljudem oblikuje norme in odnose neodvisno od njihove volje (nadaljevanje Marxa)
- real. pr. šola: **interesi elit postanejo druž. interesi**
 - o interesi zmagovitih social. skupin (postanejo)
 - o pr. norme
 - o ljudski pr. občutek (ljudje te norme sprejmejo)
 - o spl. druž. interes
 - o pr. norme: pravica in efektivnost (ideologija se mora Δ v učinkovanje)

5. HECK- Interesna jurisprudenca:

- ugotovitev kateri interesi so v konfliktu (sodba) → sodnik se odloči za tistega, ki je bližji **spl. druž. interesu** (pr. institucionalizacija)

6. PR. POZITIVIZEM: sodstvo= subsumpcijski aparat → uresničuje le zak. (pozit. norme); pojav po izidu velikih kodifikacij

7. KANTOLOWICZ- šola svobodnega pr.: sodnik deluje po sist. svobodnega pr. (drž., skupinsko, individ.): ravna **po zak. in 2.h normah** (običaji, naravno pr., doktrina in judikatura) → mora biti spl. razgledan in razsojati z vidika pravičnost in dobrega (ne le z vidika zak.); nevarnost zlorabe

V. KLASIČNE IN SODOBNE ŠOLE SOCIOLOGIJE.

1. WEBER: 1864- 1920

- delo: **Gospod. in druž.** (1922):
 - o verjetnost ravnanja po pr. normah
 - o razlika med pravniškimi (idealno; pr.-normat. metode) in sociol. (dejansko/realno; sociol. metode) načinom mišljenja, spori in sodniškimi odločanjem
 - o idealni tipi racionalnosti (metodološki model): klasifikacije pr. sist
 - o čl. z razvojem deluje vedno bolj racionalno- zavestno izbira vredn. in cilje
- **področja pr:**
 - o gospod.: pojav druž. razredov
 - o druž. ugled: nastanek statusov in slojev (interesi kapital.)
 - o druž. moč: nastopajo pol. stranke (pravica)

druž. delovanje	<u>sredstvo</u>	<u>cilj</u>	<u>vrednota</u>	<u>posledice</u>	<u>pr.</u>
<u>ciljno/racionalno</u>	zavedanje	zav.	zav.	zav.	moderno/
<u>vrednotno/racion.</u>	zav.	zav.	zav.	nezav.	profano
<u>afektivno</u>	zav.	zav.	nezav.	nezav.	trad./
<u>tradicionalno</u>	zav.	nezavedanje	nezav.	nezav.	teokratsko

- **tipi legitimne oblasti** → nastajanje pr. norm:
 - o karizmatična obl. (oblast od boga) → izjave prerokov
 - o tradicionalna obl. (dedovanje) → imperialni ukazi
 - o racionalna obl. (suverenost naroda) → zakonod.
- **spl. pr. razvoj:**
 - o karizmat. odkritja pr. → prerok: izjave (Mojzes)
 - o empirično ustvarjanje pr. → praktiki: kazuistika, induktivnost (Rim)
 - o imperial. postavljanje pr. → politiki: velike kodifikacije (Napoleon)
 - o racional. postavljanje pr. → strokovnjaki: interesi kapital. (širjenje tržišč) → močan vpliv birokrat. drž.
- **idealno-tipska klasifikacija pr. sist.:**
 - o form.- iracional.: karizmatični voditelji
 - o material.- iracional.: magijsko obdobje; izreki prerokov, svečnikov...
 - o material.- racional.: praktiki in honorati
 - o formal.- racional.: sodobnost; strokovnjaki
- **diferenciacija pr.:**
 - o univerzal.- partikular.
 - o jav.- zaseb.
 - o material.- proces.
 - o spl. norme- posam. norme
 - o teokratsko pr.- profano pr.
 - o norme (idealno)- maksime (realno)

- o naravno pr.- pozitivno pr.

2. GURVITCH: definicija pr., 1894 – 1965

- delo: **Elementi sociol. pr.** (1940):
 - o vpliv social. pr. (vpliv Ehrlicha)
 - o povezava druž.- pr. je močnejše od morale- religije (podobno Marxu)
 - o bistvo pr. sfere= usklajevanje pravic in dolžnosti v druž. skupinah → kolekt. narava pr. pojavov in pr. zavesti
 - o samostojnost pr. (neodvisnost od drž.)
 - o različne vrste pr. (drž., social. ...)
- bistvene **sestavine pr.:**
 - o pravičnost: pr. naj uveljavi pravičnost znotraj druž. okvirov; razumevanje je relat.- odvisno od druž. položaja
 - o 2stranost: ustreznost pravic obveznostim (pravici 1 ustreza dolžnost 2.)
 - o točnost (*lex certa*): natančnost in jasnost pravic/ dolžnosti ter pr. norm
 - o normat. dejstva: okoliščine, ki določa druž. pričakovano ravnanje → pogojeno z avtoriteto (ne sankc.)
- **social. pr.:** lahko ga ustvarja skupnost imenovana communion → načela:
 - o avtonomnost: nastati mora spontano skozi druž. razvoj, aktivnost članov, vrednote posam. in skupnosti; pogojno nasilje- temelj prostovoljnosti pristopa/ izstopa → nedrž. interes
 - o druž. lastnina: preoblikovanje notr. lastnin. razmerja
 - o pluralizem: nehierarh. razdelitev social. funkcij na različne organiz.
 - o ravnovesje (*equilibre*): čl.= del sveta, ki organizira druž. sile v moral. ideal → metafizično
 - o popolno: mednar., cerkv., pr. ekon. skupin
 - o nepopolno: deloma nasprotuje drž. pr.; sindikati, ustanove, pol. stranke...
- **kritike ostalih sociologov:**
 - o Durkheim: specifičnost pr. norm v organiziranih sankc. (niso nujne, lahko tudi drugod); prevelik pomen pr.; neupoštevanje vpliva znač. global. druž. na pr. sist.
 - o Weber: prevelika vloga pr. strokovnjakov; preozek predmet soc. pr.
 - o Ehrlich: ne razlikuje pr. global. druž. od pr. druž. skupin ter med različnimi vrstami pr.; neupoštevanje vpliva druž. razredov na pr. sist.; premajhna diferenciacija social. pr.; ni jasne meje med pr. in moralo

3.1. DELITEV SOCIOLOG. PR.: druž. stvarnost pr.

- **mikrosoc.:** vpliv posam. oblik združevanja (razen global.) na pr.
- **makrosoc.:** vpliv global. druž. na pr. → tipi: patriarhalne, fevdalne, mesta/ drž., nastajajoči, klasični in razviti kapital., fašistične druž., planski centralist. etatizem, planski decentralizem, karizmatične teokracije → *primer: prekrivanje drž. in verske skupnosti, pravoreki svečnikov; velika avtoriteta drž. pr.; tog pr. sist.; skriven izvor pravil, sodna praksa in pr. običaji omiljujeta krutost pr. norm*
- **genetična:** 3jne zakonitosti pr. → težnje razvoja in vplivi dejavnikov na pr.:

- o notr.: vzajemni vpliv pr. sist. (čas., primerjalno...)
- o zun.: geograf., gospod., relig., znan., kolekt. predstave

OBLIKA ZDRUŽEVANJA		PR.	
mi	množica	nerazvito, ukazovalno, veliko dolžnosti, ostre sankc.	
	skupnost	pravice in dolžnosti so uravnotežene, najugodnejše za nastajanje pr.	
	somišljeniki	šibko pr., prevladujeta morala in religija, veliko pravic	
odnosi z 2.	približevanje	interindiv., pogodb. pr.	
	oddaljevanje		
	mešano		
strukturirane skupine	lokal., drž.	prisilnost pr. norm	
	ekon.	elastičnost pr. norm	
druž. razredi	kmetje	pr. ideologija	kolekt. lastnina, dedovanje
	kapital.		trgovsko pr.
	delavci		delovno pr.

3. EHRlich (1862-1918): začetnik soc. pr., zelo skrajšen

- delo: **Temelji sociol. pr.** (1913):
 - o svodobno pr.
 - o drž. = 1 izmed oblik združevanja
 - o Δ v druž. (in gospod.) sprožijo Δ v pr.
 - o pr. norma obstaja šele s ponotrjanjem, ker je vezana na interes posam.
- **pr. dejstva:** vplivajo na nastanek pr. norm s pr. občutkom → **živo pr.**
 - o **običaji:** ponavljajoča ravnanja, ki jih občutimo kot obvezna → iz njih izhajajo pr. pravila (direktno nastajanje)
 - o **oblast:** gospodstvo, razmerje med/ s podrejenimi; institucional. pr. moč; oblastna razmerja (vnaprej določena porazdelitev dr. moči) avtoriteta= kogar ubogam iz spoštovanja
 - o **posest:** gospod. upravljanje, razmerja do stvari
 - o **izjava volje:** pogodbe, statuti, oporoke
- **metode:** opazovanje, ankete in intervju, etnološke met., zg., psihometrične, eksperimentalne, statistične (kvantitat.)
- **razvojne faze pr.:**
 - o **notr. red združenj** (pred civiliz., 1. red druž.), pr. dejstva= pr. normam
 - o diferenciacija= ločitev **pr. in druž. norm**, če neskladje= konflikt
 - o **norme za odločanje** (prim., proces.): kako naj sodniki rešujejo konflikte
 - o **juridično pr.:** sodniško in pr. (znan.) pr., postaja doktrina (čeprav ni pr. vir), rezultat sodn. odločitve, razumevanje iz teorije pr.
 - o **pr. načela** (2. red druž.): spl. odločitve iz večine sodb → trajne, enaka v enakih primerih, abst.
 - o **zakonod.:** pozitivizacija norm, ki nastanejo v druž. (grejo skozi te faze)
- **vrste pr.:**

- o druž./ social. pr.: nehierarh. odnosi/ notr. red združenj (običajno, mednar., lokal., cerkv., pogodb.); drž. enakovredna pol. strankam (ne kot oblast)
 - o juridično/ sodniško pr.: norme za odločanje (proces. pravila) doktrina...; sodstvo je druž. organiz. (ne drž.)
 - o drž./ zakonod. pr.: prim. (ust.) in sekun. (kazen., upr., proces. ...)
- **vpliv na soc.:**
 - o Gurvitch in ZDA šola sociol. jurisprudence
 - o Bund: sodniki naj mimo judikature upoštevajo javno mnenje in načela social. pravičnosti, pr. kot social. kontrola, odnos med law in book- law in action
 - o Sorokin: pr. kot etični min. (morala dopolnjuje pr.) za urejanje odnosov v skupinah → pr.= za vsakdanje ljudi, morala= za heroje
 - o Llewellyn, Frank: pr. realizem= pr. načela, ponavljanje sodnih odločitev, pr.= odločitve sodišč (anglosaški sist.), obveznost nastane preko sodb (ne ponavljanja ravnanja)

4. LUHMANN: (1927 – 1998)

- delo: **Sociol. pr.** (1972) in **Legitimnost na podlagi postopka** (1983):
 - o sist. teorija: druž. struktura s funkcijami, ki naj to strukturo ohranjajo
 - o neodvisnost in enakovrednost sistemov (≠ Marx), znotraj sist. so posam. deli močno soodvisni → socializem ni oblika moderne druž., ker ima pol. sist. večjo veljavo od ostalih (predvsem od pr. in ekon.)
- **legitimnost:** upravičenost odločitve; ljudje imajo možnost sodelovati v postopku
 - o fiksiranje pričakovanj v pr. normah (znamo igrati svojo vlogo po pričakovanjih druž.) → druž. funkc. pr.
 - o pozitivizacija (teh) pričakovanj skozi postopke
 - o sodelovanje v postopkih
 - o vrednote skozi postopke
- **naloga soc. pr.:**
 - o pr. poklici (usposabljanje, vloge, delovanja,...)
 - o javno mnenje o (legitimiziranosti) pr. in pr. institucijah
 - o legitimizacija (postopki sprejemanja) pr. odločitev: volilni, zakonod., sod., upr. ...
- **pr. postopki kot social. sist.:**
 - o funkcija postopkov → zagotavljanje legitimnosti
 - lastni interes za vstop v postopek (pravdo)
 - gotovost sprejetja odločitve
 - negotovost glede vsebine odločitve
 - o redukcija druž. odnosov:
 - s čas. omejenostjo
 - z vsebinsko diferenciacijo (kazen., pravdni, upr....)
 - s specifikacijo vlog udeležencev (sodnik, tožnik...) in selekcijo dejstev (bistvenih za odločanje od ostalih)

POSTOPKI po čas. zaporedju	KOMPLEKSNOST	RACIONALNOST
volilni, zakonod.	+	-
upr., sodni	-	+

- o funkc. social. sist.:
 - selekcija informacij
 - redukcija kompleksnosti (poenostavljanje)
 - stabilizacija pričakovanj
 - kontingenca: nepredvidljivo/ naključno delovanje, ki lahko povzroči Δ sist.

5. HABERMAS: (1929- ...)

- delo: **Dejstva in veljavnost** (1992):
 - o zak.= ideja tistega, ki najbolje zagovarja svoje argumente → le ideal
 - o norme: rezultat znanja; racionalizirajo druž. in naj se izvajajo v praksi
- **čl. svobodno delovanje** → med njimi poteka komunikativno delovanje (medij= jezik)= racional. diskurz: oblika sodelovanja za nastajanje norm (\neq Luhmann)
 - o **subjekt. svet**: predstavitev posam. drugim
 - o **objekt. svet**: ciljno delovanje
 - o **svet norm in rednot**: noramt. regulirano delovanje

6. RENNER K.:

- delo: Socialna funkcija pr. institutov (1904): avstro-marksizem
- socialna **funkcija pr. institutov**:
 - o fevdal.: stvarno pr. (lastnina in pol. oblast)
 - o kapital.: obligac. pr. (kontrakti, obligacije)

7. NEUMANN F.:

- delitev pr.:
 - o material. zak.
 - o pol. zak: pol. interesi v zak.

8. SODOBNI SLO:

- **Gorničar**: pr.= odvisna spremenljivka, druž.= neodv. (obratno kot pri teoriji pr.) → vpliv druž. na pr.; sprejemanje zak. zaradi dogajanj v druž.
- **Lukič**: uporaba metod in teorij pojasnjuje pr. procese
- **Žun**: 3dimenzionalen pogled na pr.: celota norm (proučuje teorija pr.), vrednot (filoz. pr.) in odnosov (soc. pr.- dejan. stanje pr. v druž.)
 - o genetična soc. pr.: vpliv druž. na pr.
 - o operacionalna soc. pr.: vpliv (učinki) pr. norm na druž.

VI. INTERESNA PODSTAVA PR.

1. INTERES:

- **pol. izražena potreba:** oblikovanje pol. strank
- **odraz potreb** **in položaja:**
 - o posam.: odraz posam. razredni
 - o spl.: odraz global. druž. skupinski
 - o posebni: odraz skupin lokal. (županski lobi)

2. PR. POMEN:

- pravica= pr. zavarovan int.
- pr. sist. varuje dolgoročne int. vladajočih in kratkoročne podrejenih
- int. določajo vsebino pr. sist. → pr. norme pa postopke za reševanje int. konfliktov
- institucionalizacija pr. sist. (vpliv int. nanj) → pravica:
 - o **solidaristi:** pr.= odraz spl. int.
 - o **marksisti:** pr. (1stransko)= volja vladajočega razr. (kapital.)
 - o int. podrejenih

3. FUNKCIJE:

- **združevanje** (agregacija): civil. druž. in drž.
- **soočanje** (konfrontacija): reševanje int. konfliktov:
 - o dominacija 1 → z volil. in zakonod. pr. postopki
 - o kompromis → z upr. in sod. pr. postopki
 - o reorientacija: preusmeritev potreb, noben interes se ne uveljavi

4. INT. SKUPINE:

- pol. stranke: skupinski int.; želja priti na oblast; delovanje pr. (z zak.) regulirano
- int. skup.: posebni int.; ni želje po oblasti, delovanje ni pr. regulirano
- **lobiranje**: delovanje int. skupin z željo vplivati (uveljaviti interese) na drž. ravni
 - o notr.: na ministre, poslance
 - o zun.: na volivce, pol. stranke, javno mnenje
 - o dovoljene oblike: mediji, peticije, predlogi, obveščanje, protesti...
 - o nedov. obl.: podkupovanje, grožnje, izsiljevanje...

VII. POL. IN PR.

1. POL.:

- o širše: vsakršno delovanje (sredstva) za doseg ciljev
- o ožje: usmerjanje druž. preko drž. (drž., stranke, interes. skupine)
- razmerje s pr.:
 - o čisto pr.: relat. trajno, se ne Δ zaradi pol. → za pravičnost, spl. interesi
 - o čista pol.: prilagajanje, da pridobi ljudi na svojo stran → za oblast, posam. interesi
 - o pol. determinirane norme: vpliv pol., zato hitre Δ pr. (in proiz. odnosov) → sredstvo za doseganje pol. ciljev = racionalizacija; npr. zak. o nacionalizac.

2. POL. STRANKE:

- cilj = priti in ostati na **oblasti**
- združenje ljudi podobnega nadzora, ki želijo prek drž. uresničiti cilje → posredniki (parlam.) med preb. in drž.
- so nujne ("nujno zlo") v **demokraciji** (v avtokraciji je le 1)
- **pr. regulacija**: Zak. o pol. strankah in Zak. o pol. kampanji (shodi, plakati, mediji) → registracija (200 ljudi), definicija, a. in notr. ureditev, financiranje (pregledno in urejeno)
- dohodki: članarina, prispevki fiz. in zaseb. pr. os., denar iz proračuna, darila, dobiček iz dohodka lastnega podjetja, ponekod (Slo ne) tudi del plače poslancev
- pol. a.: deklaracija, resolucija, koalicijski sporazum, program stranke...; neiztožljivi, vpliv na pr. a., čeprav form. neobvezni
- pr. a.: iztožljiv; lahko nastane iz pol. a.

3. PR. DRŽ.:

- **legalnost**: vezanost drž. org. in preb. na zak.; skladnost
- **legitimnost**: čl. pravic institucionalizirane ter sprejemljivost, da se čim bolj udejanjajo v praksi

4. SOCIAL. IN LIBERAL. DRŽ.:

↓
poseg v civil. druž. le drž.- tvorna (pravosodje, zun. in notr. zadeve, finan.)

5. CIVIL. DRUŽ.:

- **Hegel (-)**: drž. (boljša) = njena nadgradnja, pomeni napredek
- **anglo-ameriški** pristop (+): nadzoruje drž. (slabša), vpliv javnega mnenja
- **sestavine**:
 - o pluralizem: zaseb.; svobodna interesna področja (šport, kult., eko.)
 - o javnost: glede na posam. stališča, aktivno, brez drž. nadzora

- o pravnost: demokrat. zakonitost= pr. nastaja direktno iz druž.; čl. pravice, avton. in civil. pr.

6. SUVERENOST:

- **drž.:** max, enotna, neodvisna druž. organiz. → Bodin: drž. odloča o vojni, sodi, kuje denar, postavlja uradnike, nalaga davke...
- **pr.:** v drž. vladajo zak. (ne ljudje)
- **eko:** gospod. samozadostnost, izkoriščanje naravnih bogastev
- **ljudska:** oblast izvira iz ljudstva (moderno- po fr. revol.)
- **narodna:** pravica do samoodločbe, do razvoja in izbrati si pol. status; ustvari se z zavestjo o pripadnosti (skupni jez., zg. viri, vrednote...); ljudstvo → narod → nacija (svoja drž.)

VIII. PR. INSTITUCIJE

odnosi, vloge in norme za uresničevanje potreb → javno priznan, trajen in varovan način → **pr. instit.:** nastajanje in nadzor izvrševanja pr. norm

1. SODSTVO:

- **druž. funkcija:** reševanje konfliktov (gl.); varovanje interesov (drž.) in pravic (posam.), druž. nadzor, homeostatični mehanizem (varnost in stabilnost), legitimnost (selekcija informacij in redukcija vlog)
- **ureditev sodstva:** social., pol. in pr. (tip sist. in vsebina zakonod.) struktura ter kult. (tradicija spoštovanja vrednot)
- *Slo (ust. ne): 1000 sodnikov*
 - o vrhovno
 - o višje (4) → okrožno (11) → okrajno (44)
 - o višje delovno in social. → del. in soc. (4) → zun. oddelki (8)
 - o upr. → zun. oddelki (4)
- **neodvisnost** (+ selekcija in redukcija) **je relat.:** na odločanje sodnika ne sme nihče vplivati → sodnik vezan/ odvisen na/ od:
 - o ust. in zak. (zakonod./ legislatura)
 - o pr. teorije/ doktrine
 - o judikaturu: odločitve višjih sod., sod. praksa (obvezno le v preceden. sist.)
 - o na vlado in drž. zbor zaradi financ
 - o možnost a. pomilostitve predsednika drž.

1.1. POROTA/ PRISEDNIK: form.-pr. enak sodniku

- zmanjšuje neodvisnost profesion. sodstva z vnašanjem morale, pol. in pr. kult., javnega mnenja (mediji) ter razzslojenosti (moč, razred)...
- 1 sodnik- 2 porotnika ali 2 sodnika- 3 porotniki
delov. in social. sodišča: 1 predstavnik delavcev in 1 delodajalcev
- **klasična anglos.:** sodeluje le pri 1. fazi postopka (dejan. vprašanja) in poda svojo odločitev (kriv- nedolžen) (približno 10% primerov)
- **eu prisedniški sist.:** laični sodnik, sodeluje pri celem postopku (tudi pri pr. vpr.)

1.2. SODNIKI:

- načini pridobitve sod. funkc.:
 - o sodniki med seboj izbirajo sodnike
 - o sodnike voli ljudstvo (*ZDA*)
 - o sodnika voli 2. org. (*SLO*)
- **volitve sodnikov:** voli jih drž. zbor na predlog sodnega sveta (odloča tudi o napredovanju sodnikov), ust. sodnike pa na predlog predsednika drž.
- **trajni mandat:** le 1krat izvoljen- mandat do upokojitve (30 – 70 let) → da ni odvisen od vladajoče pol. stranke
- **zakoniti/ naravni sodnik:** stranka si ne more izbirati sodnika in sodnik si ne more izbrat primera → po naključju

- proces. imuniteta: nedotakljivost mnenja (razen, če pri sodbi storil kazn. dejanje)

2. DRŽ. UPR. → FUNKCIJE: SLO zaposlenih v urp. = 40 000 (10 000 = javne službe)

- **eksekutivna:** izvrševanje in nadzor
- **kurativna:** področja social. drž., omogoča druž. življenje (šolstvo, zdravstvo...)
- **servisna:** pripravlja delo za 2. drž. org.; vodenje registrov, evidenc, analize...

3. NASTAJANJE SPL. PR. NORM: pomemben vsebinski vidik in obseg odnosov

- pr. norma:
 - o form.: organiz. nastajanje in izvrševanje
 - o vsebinsko: vodi zakonod. (sicer pr. voluntarizem)
- interesi → zakonod. postopek (predlog vlade, sprejetje parlam.) → zak.
- **samopr. spl. a.:** avtonom. pr. → ustanove civil. druž. delujejo kot pr. instit.
 - o lokal. skupnosti: statut, poslovnik, odlok
 - o gospod. druž.: statut d.d., spl. pogoji poslovanja
 - o sindikati: kolekt. pogod.
 - o znanst. korporacije: statut univerze
 - o javni zavodi: statut
 - o cerkev: kanon. pr. (zakonik cerkv. pr.)
 - o društva: pravila

IX. DEMOKRATIZACIJA PR.

podružabljanje/ približevanje norm ljudem → razvoj: bogovi- ideologija- monarh- parlam.

- **konformnost državljanov:** zavestno izpolnjevanje zak. glede na njihovo vsebino
- **državljan. nepokorščina:** upor proti oblasti → neizpolnjevanje prim. dispozicije, zavestno podvržemo sankcijam

1. DEJAVNIKI:

- **udeležba pri sprejemanju spl. a.**
- **udeležba pri nadzoru** (javno mnenje, mediji...)
- zajetost **spl. interesov v normah**
- ustrezen **obseg normiranja:** strok. opozorila, pr. urejenost primernih področij
- **informiranost:** podučenosť ljudi o pr. (približno ¼) → vseeno ravnanje po pr. zaradi prekrivanje z moralo, javnim objavljanim in nujno za delovanjem sist. → zato lahko velja *Ignorantia iuris nocet* (izjema: kazen. pr., če opravičljiv razlog)

2. DEMORATIZ. ZAKONOD. POSTOPKA:

- interesi- **volja zakonod.- zak.**

ideološko

realno: volja le tistih poslancev, ki prisotni, prebrali in razumeli zak.

- **javnost** zakonod. razprave (*Slo ne*): direktno (javne seje parl.) in preko medijev
- javna **predstavitev mnenj:** sklic civil. druž. pri matičnem delovnem telesu; neobvezen pr. institut
- **večfaznost** postopka
- **ljud. iniciativa** (5 000 volilcev)
- **interes. skupine:** z lobiranjem skušajo vplivati na poslance
- zakonod. **referendum** (naknadni): odločanje volivcev o uveljavitvi zak.

2.1. JAVNOST:

- **pogoji:** št. udeležencev, organiz. akcija, možnost odgovora na nasprotno mnenje, nedrž. nadzor medijev
- **stratumi/ sloji:**
 - o aktivnih (20%): vedno angažirani
 - o srednje aktivnih (50%): angažirani le v zadevah, ki se jih tičejo
 - o neaktivnih (30%)
- vrste: spl. (vsi) in posebna/ strok. (za posam. zak.)
- **funkcije:** informat., spremljeval. in legitimizac. (opravičuje sistm. za demokr.)

3. NORMAT.- STVARNO: razkorak → preveč, če se ½ predpisov ne upošteva

- **vzroki:**
 - o neupoštevanje realnosti in objekt. razmer
 - o normat. voluntarizem in idealizem
 - o št. preveč predpisov (summa ius, summa iniuria)
 - o form. odločanje (parlam. le potrjevanje)
 - o pr. kultura, vrednote

X. PR. SIST. IN KULT.

1. PR. SIST.:

- **funkcije:**
 - o social. kontrola/ stabilizacija druž.: pr.= uspešno, omejuje čl. interese (dovoljeno do pravic 2.h), preprečuje kaos (pr. kot druž. prerekvizit)
 - o social. inovacija: pr.= neuspešno zaradi pol. (zak., ki nasprotujejo stroki), vsiljeni (z zak.) novi druž. odnosi
- **panjuridizacija** (+): pr. zajema vedno več druž. odnosov (širitev pr.) → uspešno zaradi: večanja gostote odnosov, št. interesov, delitve dela, organiz., social. drž.
- **pr. voluntarizem** (-): pr. posega na področja, ki ni treba urediti (skrajni panjur.)

- normat. struktura druž.: pretvarjanje vrednot → v norme → v org. → v vloge
- **Δ pr. sist.:** predvsem javno in drž. pr. (civil. manj)
 - o referendum (direktna volja ljud.) ali gl. org.: za temeljite Δ (nov sist., nova ust.) → revoluc.: vrednote, vladajoč sloj, način proizvod.
 - o ust. revizija (zakonod. telo): za kvantitat., notr. Δ → evoluc.: slojevitost, organiz., pol. oblast

2. PROCES INTEGRACIJE:

- vrste in **vrstni red:** social. (povezovanje posam.)- sistemska (povezovanje org., drž.)- eko- pol.- kult.- normat. → poenotenje pr. (zadnja faza): unifikacija (uredba) in harmonizacija (direktiva)

3. KULT.:

celotno čl. zavestno delovanje (zun. in notr.), ki ni dano od narave (ožje= umet./ druž. udejstvovanje) → sestavine pr. kult.:

- o **vredn.:** čl. pravice, svob., demokr., enakopr., dostojan.
- o **norme:** pr. a. nazori javnega mnenja
- o **odnosi:** dejan. pr. urejeni odn. (*law in life*) → objekt.

4. JAVNO MNENJE:

javnomen. raziskave (subjekt. ankete postanejo objekt. dejstva)

- izraz stališč in razpoloženja javnosti o spl. interesu
- razprava o javnih zadevah
- skupen način mišljenja, korporativni duh skupine ali združbe (F. Tönnies)

- **vplivi:** izkušnje posam., stiki z 2. in sredstva javnega obveščanja (max pomen)
- kazatelj stopnje pr. kult.: zaupanje v pr. sistem (v *Slo pada*: 20% zaupa, 44% ne)

5. ČL. PRAVICE:

- univerzalnost, moral. vsebina (glede na Eu- krščan. etika), fundamentalnost (temeljne pravice zapisane v tem. pr. a.), prioritetnost (presojanje legitimnosti veljavnega pr.), abstr. in spl.
- **univerzal. deklaracija čl. pravic** (1948): pol. a. → 7 social. grehov (Gandhi):
 - želja brez žrtev, zabava brez vesti
 - pol. brez načel
 - izobrazba brez značaja
 - trg. brez morale
 - bogastvo brez dela
 - znanost brez humanosti

XI. DRUŽ. VLOGA PR. POKLICA

1. DRUŽ. VLOGA: normat. oblikovano pričakovanje ravnanja nosilca vlog

- **rigidne:** veliko obvez. ravnanja → močno normirano
- **fleksibilne:** veliko zaželenega ravnanja → ni pr. normirano
- **poklicne:** nam omogočajo preživljanje

- vzrok= delitev dela
- izhodišče= status (odraz ocenjevanja): pripisani in pridobljeni
- socializacija: učenje druž. vlog
- internalizacija: poistovetenje z vlogo

2. PRAVNIŠKA VLOGA: *Slo: 7000 pravnikov= 3300 upr., 1550 pravos., 1000 gospod.*

- razvoj: vloga državljana (antika) → diferenciacija → pravniška poklic. vloga
- **znač.:**
 - o relat. visok druž. status
 - o usposabljanje: dolgotrajna in zahtevna poklicna socializ.
 - o visoka stopnja institucionalizacije, rigidnost
 - o diferenciacija poklicov: pravosodje, uprava, gospod...
 - o relat. izpostavljenost (zlasti sodnikov)

2.1. POGOJI SODNIKOV: usposabljanje priblj. 11 let

- državljan RS, aktivno obvlada slo jez.
- poslovno in spl. zdravstveno sposoben, osebnostno primeren za opravljanje sodniške funk., star min 30 let
- strok. naslov univerz. dipl. potrjen v Slo in pravniški drž. izpit
- v sodbi nikoli kršil čl. pravice

- za okrajno sod.: 3h leta pravniških izkušenj
- za okrožno sod.: 3 leta izkušenj na sod. ali 6 let pravn. izkušenj